

Tarih İncelemeleri Dergisi
XXXIII / 2, 2018, 451-480

SAVAŞ YILLARI OSMANLI KUDÜS'ÜNDE MÜLKİYET HAKKI (1914-1918)

Sezen KARABULUT*

Öz

Kudüs şehri birçok din ve mezhebe ait toplulukların bir arada yaşadığı özel bir yerdir. Şehir, tarih boyunca çeşitli devletler tarafından yönetilmiştir. Osmanlı Devleti de dört yüzyıl boyunca şehre hâkim olmuş ve bu süreç içerisinde farklı dinlere ait toplulukların din, eğitim ve sosyo-ekonomik alanlardaki yaşamlarını düzenlemek amacıyla çeşitli kanunnameler hazırlamıştır. Gayrimüslimlerin de şehirde dini-kültürel faaliyetlerini sürdürebilmeleri için birtakım kurumlar inşa etmelerine izin verilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda kapitülasyon anlaşmaları yoluyla imtiyaz elde etmiş olan Avrupa Devletlerinin Ortadoğu coğrafyasında yeni hedefler belirlemeleri ile birlikte şehir mülkiyet mücadelesinin yaşandığı bir alana dönüşmüştür. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte kapitülasyonları kaldırarak imtiyazlar yoluyla mülk edinen yabancı kurumları denetleme fırsatı elde etmiştir. Bu çalışmada kapitülasyonların kaldırılma sürecinde yabancıların denetimindeki mülklere yönelik hazırlanan talimatnameleri, bunların yürütülmesi sürecinde oluşturulan komisyonların çalışmalarını ve bu sürecin Kudüs gibi kozmopolit bir şehirdeki uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan birincil kaynaklar incelenmiş, çalışma ikincil kaynaklar ile de desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Kudüs'ü, Mülkiyet Hakkı, Birinci Dünya Savaşı, Kapitülasyonlar, Misyonerlik*

Abstract

The Property Rights in the Ottoman Jerusalem of Wartime (1914-1918)

Jerusalem is a special place where communities, belonging to many religion and sect, live together. The city was ruled by various states throughout history. The Ottoman Empire also ruled over the city for four centuries and during this process the empire issued various decrees to regulate the lives of the communities belonging to different communities in religion, education and socio-economic areas. Non-Muslims were allowed to build some institutions in order to continue their religious-cultural activities in the city as well. However, in the subsequent years,

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli. E-posta: skarabulut@pau.edu.tr.
(Makale Gönderim Tarihi: 21.05.2018 - Makale Kabul Tarihi: 27.11.2018)

with the setting of new targets in Middle East geography by the European States, which have obtained concessions through capitulation agreements, the city had transformed into an area where the urban property struggle took place. With the beginning of the First World War, the Ottoman State obtained the opportunity to inspect foreign institutions that acquired property through concessions by abolishing the capitulations. This study aims to examine the regulations drafted for the properties under the control of the foreigners in the process of abolishing the capitulations, the works of the commissions formed during their execution and the implementation of this process in a cosmopolitan city like Jerusalem. For this study, the primary sources in the Prime Ministry Ottoman Archives were examined and the study was reinforced by the secondary sources.

Keywords: *Ottoman Jerusalem, Property Rights, First World War, Capitulations, Missionary*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti toprak meselesinde genellikle İslam hukukunun prensiplerine göre hareket etmiştir. Müslümanlar için kutsal sayılan Hicaz bölgesinde Gayrimüslimlerin ikamet yasağına bağlı olarak mülk edinmeleri de yasaktı. Bu şer’i sınırlama dışında yabancıların mülk edinmelerine devletin getirdiği sınırlamalar da söz konusudur. Osmanlı Devleti de yapmış olduğu düzenlemelerle yabancıların mülk edinmesini sınırlamıştır¹. Yabancıların Osmanlı topraklarında mülk edinmelerini sağlayan yasal düzenlemeler 19. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından itibaren yabancılar Osmanlı topraklarında mülk edinmenin çeşitli yollarını aramışlardır. Yabancıların mülkiyet edinme konusunda izledikleri yollardan biri; mülkün nam-ı müstear yoluyla, yani satın alanın gerçek isminin saklanarak mülkiyetin Osmanlı vatandaşı olan bir kişi üstünde gösterilmesiydi. Tapuda adına kayıt yaptırılan kişi Müslüman olabileceği gibi, Gayrimüslim olan Osmanlı vatandaşı bir zimmi² de olabiliyordu³.

Yabancıların Osmanlı topraklarında kurumlar açmaları ve bu yolla mülkiyet edinmelerini sağlayan en önemli gelişme ise kapitülasyonlardır. Her ne kadar kapitülasyonlarda yabancıların mülk edinmeleri düzenlenmemişse de, kapitülasyon hakkı elde etmiş olan devletler bu ayrıcalıklarından faydalanarak sağlık, eğitim, iletişim, mali ve adli alanlarda bir takım kurumlar kurarak kendilerine mülkiyet alanı meydana getirmişlerdir. Başlangıçta bu ayrıcalıkların zararı görülmemiştir. Çünkü verilen ayrıcalıklar sınırlı olduğu gibi, bunlardan faydalanan devlet sayısı da oldukça azdır. Her padişah değişikliğinde yenilenen anlaşmalarla hem ayrıcalıkların alanı genişlemiş hem de bu ayrıcalıklardan faydalanan devlet sayısı artmıştır. Geniş kapsamlı ayrıcalıklardan başlangıçta

¹ Kenanoğlu 2006, C. 31, s. 540-541.

² Zimmi, İslam ülkelerinde yaşayan Gayrimüslim tebaa için kullanılan bir terimdir. Detaylı bilgi için bkz. Fayda 2013, s. 428-434.

³ Konan 2006, s. 99.

sadece Fransa faydalanırken, 19. yüzyıla gelindiğinde İngiltere, Hollanda, Avusturya, Sicilya Krallığı, Prusya, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Belçika'nın da bu ayrıcalıklardan faydalandığı görülmektedir⁴. Osmanlı Devleti'nden kapitülasyon hakkı elde etmiş bulunan devletlerin, kendi yetkileri altında çalışan bazı kurumları da Osmanlı ülkesi üzerinde zamanla faaliyete geçirdikleri görülmektedir. Bu kurumlar içerisinde en fazla dikkat çekenleri postaneler ve okullar olmuştur. Kapitülasyon metinlerinde postane ve okul açma gibi hükümler yer almasa da kapitülasyon anlaşmalarına ek olarak yapılan anlaşmalar ile ayrıcalıklı devletler, Osmanlı topraklarında postane ve okul gibi kurumlar açmayı başarmışlardır.

Osmanlı topraklarında ilk posta teşkilatını Avusturya kurmuştur. 1718 Pasarofça Antlaşması'nın 18. maddesinde, bu devletin İstanbul ile Viyana arasında görev yapacak diplomatik kuryelerinin can güvenliğinin sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması hükme bağlanmıştır. Bu maddede sadece diplomatik kuryelerden söz edilmesine, buna karşılık bir posta teşkilatından hiç bahsedilmemesine rağmen, Avusturya vapur şirketleri kısa süre içinde posta hizmeti vermeye başlamışlardır. Bu devletten sonra Fransa 1812'de, İngiltere 1832'de ve Yunanistan'da 1834'de Osmanlı topraklarında posta hizmeti görme hakkını kazanmıştır. Söz konusu devletleri İtalya, Romanya, Rusya, Mısır ve Almanya izlemiştir⁵.

Görüldüğü gibi başlangıçta, Viyana ve İstanbul'daki elçiler arasındaki iletişimin sağlanması amacıyla başlayan posta hizmeti Avusturya vatandaşlarının da posta hizmetinin görüldüğü bir konuma gelmiştir. Yabancı posta kurumlarının başlangıçta amacı, Osmanlı topraklarında yaşayan Avrupalıların kendi ülkeleri ile hızlı ve güvenli bir şekilde haberleşmelerini sağlamaktı. Fakat zaman içerisinde, bu ayrıcalıktan faydalanan devlet sayısının artması ile birlikte yabancı posta kurumları Osmanlı Devletine birçok açıdan zarar vermeye başlamıştır. Öncelikle taşıma işlemini Osmanlı Devleti kendisi gerçekleştiremediği için bu işten kazanç sağlayamamış ve gelir kaybına uğramıştır. Ayrıca taşıma işi ayrıcalıklı devletler tarafından gerçekleştirildiği için gelen postalar incelenmeden ve gümrük vergisi ödmeden Osmanlı topraklarına girmiştir. Görüldüğü gibi, yabancı posta teşkilatı ekonomik açıdan Osmanlı Devleti'ne zarar verdiği gibi güvenlik açısından da sıkıntılı bir durum oluşturmuştur. Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda kendi posta örgütünü kurarak yabancı posta örgütlerinin çalışmalarını engellemek istemişse de, bu durum ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile gerçekleşebilmiştir.

⁴ Pamir 2002, s. 88.

⁵ Pamir 2002, s. 96.

Kapitülasyonların eğitim konusunda da önemli etkileri olmuştur. Ancak kapitülasyon anlaşmalarında yabancıların Osmanlı topraklarında okul açmaları ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Buna rağmen yine de açılan okulları Yahya Akyüz; “...Yabancıların okul açması, kapitülasyonlardan ve misyonerlik faaliyetlerinden ayrı düşünülemez...”⁶ şeklinde değerlendirilmiştir. Çünkü ayrıcalıklı devletler Hristiyanları koruma gibi gerekçelerle Osmanlı topraklarında okul, kilise, hastane, postane gibi kurumlar açmak istemişlerdir. Bu kurumları inşa edebilmek için de çeşitli yollarla Osmanlı topraklarında geniş araziler edinmeye başlamışlardır.

Yabancıların Osmanlı topraklarında okul açmaları, başlangıçta kapitülasyonlar kapsamında gerçekleşmiştir. Fransa, 1535 tarihli ilk kapitülasyonla beraber, Osmanlı ülkesindeki Katoliklerin ve hatta tüm Hristiyanların koruyuculuğu gibi bir hak iddia etmeye başlamıştır. Galata Latinlerinin Papa’dan ricası ve Fransa elçisinin aracılığı ile 1583’de beş Cizvit rahibin İstanbul’a gelmesi sağlanmış ve bunlar Galata’da Saint-Benoit Kilisesi’ne yerleştirilerek aynı yıl bir okul açmışlardır. 1629’da Kapüsen denen Fransız rahipleri de Galata da Saint-George Kilisesi yanında bir okul açmışlardır⁷. Bu okullar Osmanlı topraklarında açılan ilk yabancı okullar arasındadır. Görüldüğü gibi ilk açılan bu yabancı okullar, kapitülasyon hakkında faydalanan, ayrıcalıklı bir devlet tarafından kurulmuştur.

Geçmiş çok eskiye dayanan yabancı okulların sayısı ve etkisi 19. Yüzyılla birlikte daha da artmaya başlamıştır. Tanzimat dönemi sonlarından itibaren Osmanlı topraklarında Sırbistan, Bulgaristan, Almanya, Avusturya, Macaristan gibi ülkeler tarafından okullar açıldığı görülmektedir. Örneğin; 1868’de İstanbul’da bir Alman Lisesi açılmıştır. 1824’te Beyrut’ta bir Amerikan Protestan Okulu açılmıştır. Ayrıca Fransız okullarının sayısı da Sultan II. Abdülhamid döneminde çok artmıştır⁸.

Yabancıların, Osmanlı Devleti’nde faaliyet alanlarının genişlemesinin özellikle 19. yüzyıl da olmasının çeşitli nedenler vardır. Bu durumun başlıca nedenlerinden ilki; milliyetçilik fikrinin etkisiyle Osmanlı Devleti’ne karşı azınlıkların isyan etmesi ve bu isyanları engellemek için Osmanlı Devletinin azınlıklara yeni haklar tanınmasıdır. İkincisi ise; Osmanlı Devleti’nin dış borçları gibi nedenlerle Batılı devletlere bağımlı hale gelmesidir. Osmanlı Devleti içine düştüğü bu ekonomik ve siyasi sıkıntılardan kurtulabilmek için 1839 yılında Tanzimat Fermanını, 1856 yılında da Islahat Fermanını hazırlamıştır. Bu fermanlarda azınlıklara ve yabancılar verilen taahhütler nedeniyle bir takım

⁶ Akyüz 2011, s. 105.

⁷ Akyüz 2011, s.105.

⁸ Akyüz 2011, s. 241.

yasal düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler yabancıların Osmanlı Devleti'ndeki faaliyet alanlarının genişlemesine yol açmıştır.

Islahat Fermanı'nın “.....*ahalisi cümleten bir mezhebde bulunan şehir ve kasaba ve karyelerde icra-yı ayine mahsus olan ebniyenin ve gerek mektep ve hastahane ve mezarlık misillü sair mahallerin hey'et-i asliyeleri üzere tamir ve termimlerine bir gûna mevani ika olunmayıp böyle mahallerin müceddeten inşası lâzım geldikçe patrik veya rüesa-yı milletin tasvibi halinde bunların resm ve suret-i inşası bir kerre canib-i Babiâlimize arz olunmak iktiza edeceğinden ya suver-i maruza kabul ile müteallik olacak irade-i seniyye mülûkanem mucibince iktizası icra....*”⁹ hükmüyle yabancılara Osmanlı topraklarında okul, hastane gibi kurumları açma izni vermiştir. Bunun üzerine yabancı okulların sayısı hızla artmış ve kontrolü zorlaşmıştır.

Bu okullar genellikle bir fermana dayanarak kurulmuşlardır. Okulların denetlenmesi yolunda ilk düzenleme 1869 tarihli “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” olmuştur. Bu nizamname ile ilk defa yabancı okullarda bir denetim sağlanmaya çalışılmış ve okulların açılmasında *irade-i seniyye* aranmıştır. Yabancıların okul açmalarını ve idare etmelerini nizamnamenin 129. maddesi düzenliyordu. Bu maddede en dikkat çekici unsur ise; resmi ruhsat koşulunun getirilmesidir. Ancak, yabancı okulların denetimini sağlamak için hazırlanan 1869 tarihli nizamname gerektiği gibi uygulanamadığından beklenen sonuca ulaşamamıştır¹⁰. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti 19. yüzyılda yabancı okulların denetimini sağlamak için bir takım düzenlemeler yapmaya çalışsa da, gerekli koşullar hazır olmadığından beklenen başarı sağlanamamıştır. Yabancı okulların denetimi konusu da Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile sağlanabilecektir.

Yabancıların Osmanlı topraklarında mülk edinmesini sağlayan uygulama da Islahat Fermanı'nın yayınlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Islahat Fermanı'nın; “...*kavanin-i Devlet-i Aliyyeme ve nizamât-ı zabıta-i belediyeye ittiba ve imtisal eylemek ve asıl yerli ehalinin verdikleri tekâlif vermek üzere saltanatı seniyyem ile düvel-i ecnebiye beyninden yapılacak suver-i tanzimiyeden sonra ecnebiyeye dahi tasarruf-ı emlak müsaadesinin ita olunması...*”¹¹ hükmü ile yabancıların Osmanlı topraklarında mülk edinebilecekleri taahhüt edilmiştir. Bu durumun düzenlenmesi için gerekli kanun ve nizamnameler hazırlanmıştır. Bu düzenlemeler ile o güne kadar çeşitli yollarla Osmanlı topraklarında mülk edinen yabancıların mülkiyet hakları yasal zemine dayandırılmış olacaktır.

⁹ Kili 2000, s. 26.

¹⁰ Akyüz 2011, s. 242.

¹¹ Kili 2000, s. 28.

1. Tebaa-i Ecnebiyye'nin Emlâk İstimlâkine Dair Nizamname (7 Safer 1284/10 Haziran 1867)¹²

Safer 1284 (Haziran 1867) tarihli kanunun yayınlanmasından önce yabancıların Osmanlı topraklarında gayrimenkul mülkiyetine hakları yoktu. Şevval 1274 (Haziran 1858) tarihli Arazi Kanunnamesinin 110. maddesine göre, Osmanlı tebaasından olan bir kimsenin arazisi, yabancı olan evladına, anne ve babasına intikal etmediği gibi, bu gibi yabancıların tapu hakkı olamazdı. Bu hükümler dini esasların uygulamasının doğal bir sonucudur. Uzun zaman Osmanlı'da dini hükümler, yabancıların Osmanlı topraklarında gayrimenkul mülk sahibi olmalarını engellemiştir¹³. Çeşitli yollarla mülk sahibi olan yabancıların mülkiyet hakları 1867 tarihli nizamname ile düzenlenecektir. Nizamnamenin özellikle birinci ve ikinci maddesi yabancıların mülk edinme sürecini düzenlemektedir.

Nizamnamenin birinci maddesi: *“Düvel-i ecnebiyye tebaası Memalik-i Şahenenin arazi-i Hicaziyye'den mâ'adâ her tarafında Tebaa-i Devlet-i Aliyye misillü ve başka bir şart tahtında olmayarak mevâdd-ı âtiyede mezkûr olduğu vechile anların bu hususta tâbi oldukları nizâmât ve vazâife ittibâ kaydıyla dâhil ve hâric-i müdün ve kasabatta tasarruf-ı emlâk hukukundan istifade etmeğe kabul olunmuşlardır. Fi'l-asl tebaa-i hazret-i şâhânedan olup da sonradan tebdil-i tâbiyyet etmiş olanlar bu kaideden müstesna olup onlar haklarında kânun-ı mahsusunun ahkâmı câri olacaktır¹⁴.”* Bu madde ile Osmanlı topraklarında mülk sahibi olan yabancıların Osmanlı vatandaşları ile eşit hak ve yükümlülöklere sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak bu maddede önemli bir istisna söz konusudur. Yabancıların Hicaz Bölgesi dışında toprak sahibi olabilecekleri belirtilmiştir. Bu durum kutsal toprakların, Osmanlı Devleti tarafından muhafaza edilme çabası olarak yorumlanabilir. Ayrıca, daha önce Osmanlı vatandaşı oldukları halde Osmanlı Devleti vatandaşlığından çıkarak başka bir devletin vatandaşlığına geçen kimseler bu haktan yararlanmayacaktır. Bu kişilerin durumunun özel bir kanunla düzenleneceği belirtilmiştir.

Nizamnamenin ikinci maddesi şu şekildedir: *“Birinci madde ahkâmı iktzasınca dâhil ve hariç-i şühûrda emlâke mutasarrıf olan ecnebiler emlâklerine aid kâffe-i hususâtta tebaa-i Devlet-i Aliyye'nin mükellef oldukları şerâiti ifâya mecbur olacaklar ve bu mecburiyetin netice-i meşrûası olmak üzere*

¹² Nizamnamenin tarihi ile ilgili kaynaklar da farklı tarihler bulunmaktadır. Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler” adlı çalışmasında Safer 1284 (16 Haziran 1869) olarak belirtmiştir. Birçok kaynakta bu eseri referans alındığı için 1869 tarihi verilmiştir. Ancak, Düstur, C. 1, 1. Tertip, s. 230 – 236 da “sene: 1284” olarak yer almıştır. Ayrıca, Ergin 1995, s. 1772’de “7 Safer 1284/1867” olarak belirtilmiştir.

¹³ Barkan 1960, s. 350.

¹⁴ Düstur, C. 1, 1. Tertip, s. 230. Ergin 1995, s. 1772.

evvela, emlâkin tasarruf ve intikal ve ferağ istiğlâli hakkında hâlâ câri olan ve istikbâlen cereyan edecek olan kavânin ve nizâmât-ı zâbita ve belediyyeye ittiba edecek; sâniyen, her ne nâm ve şekilde olur ise olsun dâhil ve hariç-i şühûrda tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan ashâb-ı emlâkin mükellef olduğu ve bundan böyle olabileceği kâffe-i tekâlif ve rûsûmâtı îfâ eyleyecek; sâlisen, emlâke müteallik kâffe-i hususâtta ve ona dair bir dava vukuunda gerek kendileri müddei ve gerek müddeâ-aleyh olsun ve gerek iki taraf dahi tebaa-i ecnebiyyeden bulunsun doğrudan doğruya Devlet-i Aliyye mahkemelerine müracaat edeceklerdir. Ve ecânibin mutasarrıf oldukları emlâke aid olan hususât zâtlarına mahsus sıfat-ı tâbiyyet-i asliyelerinin müdahalesi olmaksızın ve muahedât iktizasınca zâtlarına ve emvâl-i menkûlelerine âid olan muâfiyet muhafaza olunmak kaydıyla tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan ashâb-ı emlâkin hâiz oldukları hukuk ve mükellef oldukları şerâit ve tâbi oldukları usûl üzre rû'yet oluncaktır¹⁵."

Bu madde ile yabancıların mülk edinme sürecinin Osmanlı kanunlarına göre düzenleneceği belirtilmiştir. Ayrıca mülkiyetlerine ait vergi ve diğer yükümlülükleri yerine getirecek ve mülk ile ilgili bir dava söz konusu olduğunda Osmanlı mahkemelerine başvuracaktır. Bu kanun, yabancılara Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı tanımış olsa da yukarıda belirtildiği gibi bu durum bazı koşullara tabi tutulmuştur. Bu koşullardan en önemlisi de, mülkleri ile ilgili herhangi bir konuda Osmanlı kanunlarına başvurmalarını gerektiren hükümdür¹⁶. Osmanlı Devleti'nin bu yolla kapitülasyonların Osmanlı yargı sistemi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi kırmayı amaçladığı söylenebilir.

1867 tarihli Nizamname yayınlandıktan sonra, bu nizamnamenin nasıl uygulanacağını belirlemek için "İstimlâk-i Emlak Protokolü" yayınlanmıştır. Bu protokole göre, protokolü imzalayan devletler Hicaz toprakları dışında Osmanlı ülkesinden istedikleri yerde Osmanlı vatandaşları gibi toprak sahibi olabileceklerdi. Bu kanunun çıkması ile Osmanlı topraklarında yaşayan yabancı devlet vatandaşları daha önce müstear isimler üzerine aldıkları tapularını kendi adlarına kaydettirmeye başladılar. Bunun için bu emlakin gerçek sahibinin Osmanlı tebaasından olduğunun kanıtlanması gerekmektedir. 29 Haziran 1870 tarihinde bu durum İstanbul'da bulunan yabancı devletler büyükelçiliklerine bildirildi. Bu kanuna bağlı olarak çıkarılan ek protokolü imzalayan devletlerin Osmanlı topraklarında olan vatandaşları eski tapularını getirerek Evkaf Hazinesinden yeni tapularını almaya başladılar¹⁷.

¹⁵ Düstur, C. 1, 1. Tertip, s. 231. Ergin 1995, s. 1773.

¹⁶ Chiha 1967, s. 248.

¹⁷ Kurt 2013, s. 27.

Bu kanunun yayınlanmasından ve ek protokolün çıkarılmasından yıllarca sonra bile yabancıların mülk edinme haklarının sınırsız ve koşulsuz olmadığına belirtmek gerekir. Özellikle bu hak bu konudaki ek protokolü imzalayan devletlerin tebaası için geçerli olacaktır. Yani öncelikle bir mütakabiliyet yani karşılıklılık temel alınmaktadır. Osmanlı topraklarında mülk edinmek isteyen bir yabancı öncelikle kendisinin bu protokolü imzalayan devlet tebaasından olduğunu kanıtlamak zorundadır. Bunu mensup olduğu devletin konsolosluklarından alacağı bir belge ile kanıtlaması gerekmektedir. İkinci olarak bu kaydın İstanbul'da Tabiiyet Odası'ndan, vilayetlerde ise Umur-ı Ecnebiye İdarelerinden tasdik olunması gerekmektedir. Konsolosların görevi ve yetkisi sadece bu belgeyi tasdik etmektir¹⁸.

Görüldüğü gibi 1867 tarihli nizamname ve buna bağlı hazırlanan ek protokoller ile yabancıların Osmanlı topraklarında mülk edinmeleri belli şartlara bağlanmıştır. Yabancılar tanınan mülk edinme hakkı mekân olarak sınırsız olmadığı gibi hukuki olarak da sınırlandırılmıştır. Böylece yıllarca kontrol edilemeyen yabancı mülkiyet durumu bu düzenlemeler ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti her ne kadar yabancı mülkiyetini kontrol altına almaya çalışmışsa da bu durum maalesef Avrupalı devletler tarafından böyle algılanmamıştır. İnalçık; *"...Fransız elçisinin yorumuna göre bu yeni imtiyaz Avrupalılara Osmanlı'da sınırsız maden, ziraat ve orman zenginliklerini işletme hakkını sağlamaktaydı...."*¹⁹ şeklinde yorumladığını belirtmektedir. Ayrıca yabancı devletler bu kanundan faydalanarak, kişiler adına toprak satın alarak bu topraklar üzerinde okul, kilise, hastane, şirket gibi kurumlar açmışlardır. Bu yolla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancıların faaliyet alanı genişlemiştir.

Kapitülasyonlar ile birlikte başlayıp, daha sonraki yıllarda da yapılan düzenlemeler ile yabancıların Osmanlı topraklarındaki faaliyet alanlarının genişlemesinin Osmanlı Devleti'ne çok çeşitli alanlarda zararları olmuştur. Öncelikle ticari hayat yabancı denetimi altına girmiş ve bu durum yerli ekonominin oluşması önünde en büyük engeli oluşturmuştur. Zamanla Müslüman halk arasında bu durum hoşnutsuzluklara ve tepkilere neden olmuştur. Çünkü ithal mal karşısındaki rekabete dayanamayan yerli üretici çökmüştür. Kazgan bu durumu şu örnekle açıklamaktadır: *"1820-1880 arasındaki yarım yüzyılı aşan sürede, ithalatın pamuklu dokuma tüketimindeki payı yüzde 80'e çıkmış, küçümsemeyecek yerli üretim ve istihdam kayıpları olmuştur. Yerli üretimin canlanmadığı bu dönemde işsiz kalanlar için zamanla el becerilerinin yitirilmesi, yoksulluğa mahkûm olma; Avrupalılar ve azınlıklar*

¹⁸ Kurt 2013, s.28.

¹⁹ İnalçık 2000, s. 251.

*zenginleşirken vasıfsız işçilik, hamallık yaparken giderek toplumun tabanına itilme gibi bir sonuç ortaya çıkıyordu*²⁰.”

Yabancı yatırımcı karşısında rekabet edemeyen yerli üreticiyi koruyup, yerli ekonomi oluşturma çabaları Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Kapitülasyonların kaldırılması yönündeki ilk talep Kırım Savaşı sonrasında toplanan Paris Kongresi'nde gündeme getirilmişse de bu talep uygulamaya geçememiştir. İkinci Meşrutiyet yıllarında da Osmanlı Devleti kapitülasyonları gündeme getirirse de yabancı ülkeleri bu konu da ikna edememiştir²¹. Ayrıca daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce *Türk Yurdu* dergisinde iktisadi milliyetçiliğe yönelik makalelerin yayınlanmasının yanı sıra bu ilkeleri gerçekleştirmek için bazı hareketlere girişilmiştir. 1912'de “İstihlak-ı Umumiye Tensik ve Menafi-i Milliye-i İktisadiyeyi Müdafa Cemiyeti” kurulmuştur²².

Kapitülasyonlardan kurtularak milli ekonomi oluşturma çabaları özellikle İttihat ve Terakki'nin yönetimde etkin olmaya başladığı yıllara rastlamaktadır. Milli ekonomi anlayışı o yıllarda dünyada yayılmakta olan milliyetçilik fikrinin de doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Milli ekonomi, İttihat ve Terakki'nin Türk milliyetçiliğine dayalı siyasi yaklaşımının ekonomi alanında ki yansımasıdır. Milli ekonomi anlayışının önündeki engellerin ortadan kaldırılması her ne kadar İkinci Meşrutiyet yıllarına dayansa da, bu çaba ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte başarıya ulaşabilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, kapitülasyonların kaldırılması için bir fırsat olmuştur. Avrupalı devletlerin savaşa girmesi üzerine ortaya çıkan kargaşadan faydalanan Osmanlı Devleti tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırma kararı almıştır.

2. Kapitülasyonların Kaldırılması

8 Eylül 1914 tarihinde İmtiyaz-ı Ecnebiyenin (kapitülasyonların) ilgası hakkında İrade-i Seniyye yayınlanmış ve “...iş bu irade-i seniyye'nin 18 Eylül 1330 (1 Ekim 1914) tarihinden itibaren mer'ül ahkam olacaktır...”²³ şeklinde belirtilmiştir. Bu irade ile kapitülasyon olarak tanımlanan yabancıların tüm mali, adli ve idari ayrıcalıklarının kaldırıldığı ve yabancılarla ilişkilerin devletler hukuku ilkelerine göre düzenleneceği ve bu iradenin 1 Ekim 1915 tarihinden uygulanacağı belirtilmiştir. Yüzyıllardır devam eden ve birçok devlet tarafından faydalanan kapitülasyonların kaldırılması süreci ve sonrasında

²⁰ Kazgan 2002, s.34.

²¹ Toprak 1995, s. 51.

²² Mardin 1985, s. 632.

²³ Düstur, C. 6, 2. Tertip, s.1273; BOA. MV., 236/78, H. 17.10.1332/ R.26.08.1330/ M.08.09.1914.

doğan yasal boşluğu düzenlemek amacıyla Mahmud Esad Efendi'nin başkanlığında bir komisyon kurulmuştur²⁴. Komisyonun çalışmaları sonucunda 3 Ekim 1914 tarihinde “İmtiyaz-ı Ecnebiyenin ilgası Üzerine Ecanip Hakkında İcra olunacak Muameleye Dair Talimatname²⁵” yayınlanmış ve bu talimatname memurlara ve ilgili birimlere gönderilmiştir.

Talimatnamenin ilk bölümünde adli işlemler ile ilgili süreç düzenlenmiştir. “Mahakim-i ceza'ye hukuka ve ticariye de ve sulh mahkemelerinde ve bi'l-cümle deva'ir-i adliyede ecnebilerden alınacak harç ve rüsum ve masarîf-ı sa'ire Osmanlı teb'asından olacak harç ve rüsum ve masarîf-ı sairinin aynî olacaktır²⁶” ifadesi ile öncelikle adli işlemler sürecindeki harç ödemelerinde yabancıların, Osmanlı vatandaşları ile aynı şekilde ödeme yapacakları belirtilmiştir. Yıllarca kapitülasyonlar nedeniyle gelir kaybına uğrayan Osmanlı Devleti'nin böylece kayıplarını telafi etmeye çalıştığı söylenebilir.

Talimatnamenin; “...mevad-ı ceza'ye de artık konsilto memuru kabul edilmeyecektir ve konsolos muhakemesinde derdest-i ru'yat-i de'vai-i cezaiye bulundukları noktadan mahakim-i Osmaniye intikal eyleyecek mevkıfların me'murin-i Osmaniye teslim taleb olunarak Osmanlı tevkîfhanelerine nakil idilecek ve mukaddema tahkikat ve muhâkematın her hali ve derecesinde bulunmak şartıyla ahiren konsilto habshanelerine nakl edilmiş olan ecnebi mevkıfun ve mahkumin Osmanlı tevkîfhanelerine ve habshanelerine i'adesi asbabına tevsil edilecektir²⁷” hükmüyle de yabancıların mahkeme süreçleri düzenlenmiştir. Bu hükme göre; yabancıların mahkemelerdeki her türlü işlemleri konsolosluk memuru olmaksızın yapılacağı, konsolosluk mahkemelerinde yürütülen yabancıların davalarının, Osmanlı mahkemelerine aktarılmasına karar verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti hem yabancıların hukuksal ayrıcalıklarına son vermiş, hem de Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesinin önüne geçmiştir. Ayrıca, konsoloslukların hukuki yetkileri de sona ermiştir. Kapitülasyonların kaldırılması ile birlikte konsoloslukların yetkilerinin kısıtlanmasına yabancı elçiliklerden itirazlar gelmiştir. İtalyan elçiliği 8 Aralık 1914 tarihinde, kapitülasyonların kaldırılmasının imtiyaz anlaşmalarına aykırı olduğunu, yabancıların Osmanlı mahkemelerinde yargılanmasının doğru olmadığını, konsoloslukların adli yetkilerinin devam etmesi gerektiğini belirten bir dilekçeyi Bâb-ı Âli Hukuk Müşavirliğine göndermiştir²⁸. Süreç içerisinde diğer devletlerden gelen itirazlar

²⁴ BOA, BEO., 4309/323157, H.19.10.1332/R.28.08.1330/H.10.09.1914.

²⁵ Düstur, C. 6, 2. Tertip, s. 554.

²⁶ BOA, BEO, 4314/323550, H. 18.11.1332/R.25.07.1330/M.8.10.1914.

²⁷ BOA, BEO, 4314/323550, H. 18.11.1332/R.25.07.1330/M.8.10.1914.

²⁸ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 72/22, H. 20.01.1333/R.25.09.1330/M.8.12.1914.

üzerine Osmanlı Devleti Yunanistan, İsveç, İspanya, Romanya, Amerika, İtalya, Avusturya, Almanya, Danimarka elçilerine 1 Mart 1915 tarihli yazısı ile kapitülasyonların iptal edilmesinden dolayı yabancılar ile ilgili bütün konularda konsoloslukların resmen müdahaleye hakkı olmadığını bildirmiştir²⁹. Ayrıca talimatnamenin üçüncü kısmı da konsoloslukların durumu, memurların işleyişi detaylı olarak düzenlenmiştir. Görülüyor ki Osmanlı Devleti her ne kadar dünya savaşı koşulları yaşıyor olsa da kapitülasyonların kaldırılması konusunda aldığı kararı sürdürmüştür.

Talimatnamede yabancı uyrukluların ödeyeceği vergiler de düzenlenmiş ve bu kararın uygulanması için Maliye ve Dâhiliye Nezaretlerine vergiler konusunda şu bilgiler verilmiştir. *“Gerek muvazzaf ve gerek fahrî konsolos ve konsolos vekilleri ticaret ve sana’âtle iştigal ettikleri takdirde icra ettikleri san’at ve ticaretden dolayı Osmanlıların ta’bi oldukları tekâlif-i tabi’dir. Manastır ve kiliselerin i’mal edecekleri şaraplardan dahi her mü’essis için 250 kilo terk olunarak mütebakisinden resm-i mirî ahz olunur. Bey’-i resmi nizamnamesinin tatbik-i ahkâmında konsolosların tevassutuna hacet olmayacaktır. Ağnâm-ı âşâr rüsümü gibi diğer tekâlif-i bilâ vâsıt dahi ecânibden tıbbî Osmanlılar gibi kemâ-fi’s-sabık isti’fâ olunacaktır. Tamgâ resm-i kânunu ecânib hakkında aynıyla teb’a-i Osmani misüllü tatbik edilecektir. Diğer bi’l-umûm tekâlif-i bi’l-vasıt ve tekâlif-i belediyeye dahi ecânib aynıyla Osmâni misüllü ifâ idecekler ve onlar hakkında aynı veçhile mu’amele olunacaktır³⁰.”* Bu düzenleme ile Avrupalı devletler ile yapılan kapitülasyon anlaşmaları ile Osmanlı topraklarında vergi muafiyeti hakkı elde eden yabancı uyrukluların bu hakları Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı olarak feshedilmiş ve 3 Ekim 1914 tarihli talimatnamenin yayınlanması ile sona ermiştir. Maddeden de anlaşıldığı gibi Osmanlı topraklarında yaşayan yabancı uyruklular birçok verginin ödenmesi konusunda Osmanlı vatandaşları ile eşit yükümlülöklere tabi tutulmuşlardır.

Talimatnamenin yayınlanması ile birlikte Osmanlı Devleti, yabancı uyrukluların ödediği vergilerin de Osmanlı vatandaşları ile aynı olacağını imtiyaz anlaşması yaptığı tüm devletlere bildirmiştir. *“Uhud-u âtikanın ve ondan mütevellid kâffe-i imtiyazat Eylül 1330 tarihinden i’tibaren ilga edilmiş olduğundan ecnebilerin teb’a-i Osmaniye müsüllü kâffe-i rüsüm ve tekâlif-i belediye ifa ile mükellef olmaları iktiza ideceği Hâriciye Nezaret-i celilesinden vârid olan tezkire ile bildirilmekle ona göre ifâ-yı muktezası ta’mimen tebliğ olunur...³¹.”*

²⁹ BOA, DH.HMS., 9/74, H.14.04.1333, R.16.12.1330, M.1.03.1915.

³⁰ BOA, BEO, 4329/324610, H.24.11.1332/R.01.08.1330/M.14.10.1914.

³¹ BOA, DH.İ.UM.EK., 90/18, H.6.01.1333/R.11.09.1330/M.24.11.1914.

Kapitülasyon anlaşmalarının kapsamında yer almasa da, bu ayrıcalıklardan faydalanarak yabancılar tarafından Osmanlı topraklarında kurulan yabancı posta teşkilatları da bu talimatname kapsamına alınmıştır. Talimatnamede yabancı posta kurumları şu şekilde düzenlenmiştir:

“Vapurlarla gelen ecnebi çantalarının vapurlarda bulunacak Osmanlı posta me'muru kapudanlardan talep edecektir. Kapudanlar talep ettiği takdirde gümrük me'murlarına mu'amelat itâ eyleyerek çanta harici çıkarıldığında onlar vasıtasıyla zabt ve Osmanlı postanesine teslim olunacaktır... Bin dokuz yüz dört senesi Teşrinin birinci günü ecnebi postanelerinden her birinin önünde bir polis me'muruyla posta ve telgraf idarelerinden ikame edilecektir. Ahalinin mezkur postaneler ile mu'amelatda bulunmalarına ve âtîde beyan olunan müddet zarfında postane olarak kullanılmakda olan binanın geçilmesine müsâ'ade ve şukkaya hâmil olmayan posta me'murlarının dahi mezkûr bina derununa duhul itmelerini müsâ'ade itmeyeceklerdir...Ecnebi posta merkezlerinin üzerlerinde mu'allak levhalar kendileri tarafından ref' edildiği takdirde polis ma'rifetiyle kaldırılarak konsolos-hanelere tevdi' olunacak ve gerek sevkiyatlarda ve gerek mağaza ve otel gibi umuma açık olan yerlerde ecnebi postaneleri mevzu' kutularda kendileri tarafından kaldırılmamış ise alınarak açılmaksızın yine Osmanlı posta idarelerine teslim edilecektir...³².”

Talimatnamede yer alan bu düzenlemeler ile gelen postaların öncelikle Osmanlı Devleti memurları tarafından denetlenmesi, yabancı postane binalarının Osmanlı denetimine geçmesi sağlanmıştır. Böylece, kendi topraklarındaki tüm taşıma işlemleri Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirileceği için bütçeye gelir sağlanmıştır. İkincisi; gelen postaların Osmanlı memurları tarafından denetlenmesi ile güvenliği zedeleyici unsurlar engellenmiş ve sakıncalı görülen yazıların ülkeye girmesi önlenmiştir. Üçüncüsü ise önemli bir kamu hizmeti olan posta işleri, Osmanlı Devleti'nin kendisi tarafından yerine getirilmiş olacak ve böylece devletin egemenlik haklarını zedeleyici bir durum ortadan kaldırılmış olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın seferberlik koşulları, Osmanlı Devleti'ne yabancı postanelerini denetim altına alma konusunda fırsat sağladığı gibi telsiz, telgraf gibi iletişim araçlarının da denetimini ele geçirmesine imkân vermiştir. Seferberlik gereği yabancı elçilik ve konsolosluklar da bulunan telsiz telgraf cihazlarının hükümete teslimini gerektiren kararı muhataplarına bildirmiştir. Ancak İngilizlerin bu karara rağmen telsiz, telgraf cihazlarını teslim etmemiş ve bunun üzerine Başkumandanlık tarafından İngiliz konsolosluğundaki telsiz ve telgraf müsadere edilmiştir³³. Osmanlı topraklarında yer alan yabancı

³² BOA, DH.HMŞ., 15/91, H.04.11.1332/R.11.07.1330/M.24.09.1914.

³³ BOA, BEO, 4320/323957, H.21.12.1332/R.21.08.1330/M.03.11.1914.

postanelerin ve iletişim araçlarının önemli bir kısmı da, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu devletlere ait olduğundan; savaş sırasında ülke içerisindeki iletişim araçlarının denetiminin devletin elinde olması, ülkenin güvenliği, gizlilik durumu, ordu hizmetleri ve örgütlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Talimatnamede yabancılara ait dini kurumlar, mezarlıklar, eğitim ve sağlık kuruluşları için de düzenlemeler getirilmiştir. Öncelikle tüm yabancı kurumları için izin belgesi ve kurumun açılacağı yeri belirlemek amacıyla bir karar alınmıştır. “...Atiye bir mü'essesesi-i ecnebiyenin ahvali zımnında alakadaranın doğrudan doğruya yani sefaret tevsit edilmeksizin hükümet-i seniyyeye mürâca'at mecbur olub bunun için evvel-i mübadel kanunen iktiza iden ve saik mu'âmelat i'tâ ve şerâ'itine ifâ edilerek fermân-ı âlî istihsali fermansız olarak keşad eyleyemeyeceğinde mü'essesat derhal kapatılacaktır... Bir müessese-i ecnebiyenin ihdasına ruhsat i'tası her halde ihdas olunduğu mahalde mensub olduğu düvelin teb'ası mevcûd olmak ve mü'essesenin teb'anın mütenasib şartlarına müte'allikdir...³⁴” hükümleri ile öncelikle yabancıların kurumlarını açarken hükümete başvurmaları, bir ferman dâhilinde onay almaları, kurumun açılacağı bölgede yabancı nüfusun bulunması gerektiği belirtilmiştir. Böylece yabancılar tarafından açılacak kurumların hem kayıtlarının tutulması hem de sınırlı bölgelerde kurulması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu hükümlerin yanı sıra dini kurumları düzenlemek amacıyla da şu kararlar alınmıştır: “...Manastır ve paspas ikametgâhları derûnunda ma'bed olsa bile mesakin hakkındaki kavaninler mu'âmelata ve her nevi tekâlif-i emriyeye ve belediyeye ve saireye tabi' olacaktır... Ecnebi kabristanlara umûr-ı inzibatiye ve sıhhiye nokta-i nezaretinden me'mûrin-i Osmaniye lede'l-iktiza usûl ve nizamına tevfiқан duhul ve ilfâ-yı vazife hakkı vardır...³⁵.” Bu kararlar ile tüm yabancı dini kurumlarının Osmanlı Devletinin yasalarına ve denetimine bağlı olmaları sağlanmıştır.

Talimatnamenin en dikkat çeken kısmı yabancı okullar ile ilgili yapılan düzenlemelerdir. Kararlar incelendiğinde bu bölümün çok detaylı bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. Yabancı okullar talimatnamede şu hükümler ile düzenlenmiştir:

“...Efrad-ı ecnebiyeye Memâlik-i Osmâniye dâhilinde kavânin ve nizâmat-ı Osmaniyyeye tevfiқан bâ-irâde-i seniyye mekâtib husûsuna te'sis idebiliyor. Bunun için a'lakadaranın doğrudan doğruya ma'arif nezaretine mürâca'at etmeleri muktezi olub nezaret-i müşarûnileyh nâmına mürâ'caat ve esbab-ı mevcûde dermiyanına ihtiyaç olmaksızın red etmek salâhiyeti der-

³⁴ BOA, DH.i.UM.EK, 89/19, H.20.11.1332/R.27.07.1330/M.10.10.1914.

³⁵ BOA, DH.i.UM.EK, 89/19, H.20.11.1332/R.27.07.1330/M.10.10.1914.

kârdır... Cem'ât ve şirkât-ı Hayriye ve mezhebiye ve tedrisiye-i ecnebiye mensub olub mevcudiyeti fasl-ı evvelde beyan edildiği üzere mısaddak ad edilmek icab-ı mekatibden ferman olanlar işbu fermanları iki ay zarfında Ma'ârif idarelerine müteheyyil eyleyeceklerdir. Tehcil olunan fermânlar ruhsat-nâme talebi mecbûrdur. İşbû ruhsat-nameler irad-ı seniyye istihsalinden sonra i'tâ olunacaktır... Türkiye tarihi ve coğrafyasının Türkçe olarak tedris mecburiyeti... Rabian mekâtib sınıf-ı imtihanlarında hazır bulunmak üzere Maarif İdarelerinden me'mûrin-i mahsus davet olunması... Hastane, eczane, mekatib-i tıbbiye ve saire emsakin-i sıhıyye hususunun bademâ teşkili hükümet-i seniyyenin ferman ma'idesine men'utdur... Mü'essesât-ı tıbbiye-i ecnebiye şerâit-i âtiyye tabi' olacaktır...³⁶."

Bu hükümlerden de anlaşıldığı gibi yabancı okulların açılması için ruhsat alma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca bir ferman ile açılmış olanların da iki ay içinde Maarif Nezareti'nden ruhsat alması gerektiği belirtilmiştir. Böylece yabancı okulların sayıları ve yerleri tespit edilebileceği gibi yeni açılacak okullarda da denetim sağlanabilecektir. Dikkat çekici diğer bir hüküm ise bazı derslerin Türkçe okutulması zorunluluğudur. Fransız ihtilali ile birlikte Avrupa'da etkisini gösteren milliyetçilik fikri, 19. yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Başlangıçta azınlık isyanlarının etkisi olarak Osmanlı topraklarına gelen milliyetçilik fikri 20. yüzyılın başında İttihat ve Terakki'nin temel siyasetini oluşturmuştur. Yabancı okullar ile ilgili yapılan bu düzenleme de İttihat ve Terakki'nin izlediği mevcut siyasetin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Birinci Dünya Savaşı'na girildikten sonra İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus okullarına hükümetçe el konulmuş ve bu okulların faaliyetlerine son verilmiştir. Binalarına resmi devlet okulları taşınmıştır. Ancak bu durum mütarekeye dek sürdürülebilmıştır. Mütareke sonrası yabancı okullar tekrar eski serbestliklerine kavuşmuştur³⁷. Bu serbestlik ancak Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile tam anlamıyla kontrol altına alınabilmıştır. Kapitülasyonların kaldırılması ve bu kararın ilgili devletlere iletilmesinden sonra 17 Şubat 1915 tarihinde Osmanlı Devleti yabancı elçilik ve konsolosluklarına, yabancı tebaa meskenlerine bandıra çekilmesi doğrultusunda bir talimatname yayınlamıştır. Bu talimatname ile *"Payitaht-ı saltanat-ı seniyyede bulunan düvel-i ecnebiye sefaret-hanelerinin kapusunda sefaret-hanenin mensub olduğu devletin armaları ve sefarethanenin münasib mevki'inde devlet matbû'asının bandırası keşide edilir... Memalik-i Osmaniye'de resmen tasdik edilmemiş bir hükümet bandırasının keşidesi memnû'dur... Bu talimatname ahkâmına muhalif sûretde*

³⁶ BOA, DH.i.UM.EK, 89/19, H.20.11.1332/R.27.07.1330/M.10.10.1914.

³⁷ Koçak 1985, s. 490.

çekilen bayraklar polis tarafından indirilir. Asayiş-i memleket-i mahal maksad veyahut sû-i niyet olduğu anlaşıldığı halde ta'kibaât-ı kanunuiyede icra olunur. Mekteb, hasta-hane, eytâm-hane gibi müessesat-ı hayriye tedrisiye ve mezhebiyeye bandıra keşidesi ikâmetgâh mağaza ve ticaret-hanelerin bu hususa müte'allik ahkâmına tabi'dir³⁸." kararları alınmıştır. Bu uygulama ile yabancılara ait kurumların tespiti ve kontrol altına alınması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Kapitülasyonların kaldırılması kararının ardından Tüm Osmanlı ülkesinde uygulanabilmesi için vilayetlere talimatnameler gönderilmiştir. Ancak bu talimatnamenin vilayetlere gönderilmesi ile karışıklık ve sorunlar yaşanmaya başlamıştır. 1 Ekim 1914 tarihi itibarı ile kapitülasyonlar kaldırıldığı için, bunlardan daha önce yararlanmakta olan yabancı vatandaşlara artık yeni kurallar gereği Osmanlı vatandaşlarından ayrı davranılmayacağı bildirilmiştir. Ancak yabancı konsolosların bu konuda itirazları olmuş ve çeşitli şekillerde müdahale etmeye devam etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 8 Mart 1915 tarihinde "Memalik-i Osmaniye'de Bulunan Ecneblerin Hukuk ve Vezâifine Dair Kanun-ı Muvakkat"ı yayınlamıştır³⁹. Kanun-ı Muvakkat'ın ikinci maddesinde; "...Emniyet ve asayiş-i memlekete ta'alluk eden kâffe-i kavanin ve nizamât-ı devlet-i âliye Memalik-i Osmaniye'de bulunan bi'l cümle ecânib hakkında dahi mer'îdir⁴⁰." ifadesi ile Osmanlı topraklarında bulunan tüm kanunların yabancılar içinde geçerli olduğu belirtilmiş ve böylece yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemine ve iç işlerine müdahalesinin önüne geçilmiştir. Kanunun dördüncü maddesine; "Teb'a-i ecnebiyeye müte'allik emval-i gayr-i menkuleye aid bi'l-cümle de'avi ile mevad-ı sâire hukuk ve ticaret ve cezaiye da'vâları teb'a-i Osmaniye a'lakadar olmasını dahi mehakim-i devlet-i aliyyede kavanin ve nizamât ve usûl-u Osmaniyyeye tevfikân rü'yet olunur...⁴¹" ifadesi ile yabancıların hukuk ve ticaret işlerinde Osmanlı mahkemelerine başvuracakları belirtilmiştir. Böylece konsoloslukların hukuki yetkileri tamamen sona erdirilerek yetki alanları kanunlar ile sınırlandırılmıştır. Kanunun beşinci maddesinde; "kavanin-i mevzû'aya tevfikân teb'a-i Osmaniyyeye tarh ve istiza olunan rûsum ve tekâlif-i teb'a-i ecnebiye dahi aynı şartla ve derecede tabi'dir⁴²." ifadesi ile yabancıların da Osmanlı vatandaşları ile aynı vergi yükümlülüklerine tabi olması sağlanmıştır. Kapitülasyonlar nedeniyle uzun yıllar vergi kontrolünü yabancı devletlere bırakmak zorunda

³⁸ BOA, DH.i.UM.EK, 91/45, H.02.04.1333/R.04.12.1330/M.17.02.1915.

³⁹ Düstur, C. 7, 2. Tertip, s.458-459. BOA, DH.i.UM.EK, 91/81, H.21.04.133/ R.23.12.1330/ M.08.03.1915.

⁴⁰ BOA, DH.i.UM.EK, 91/81, H.21.04.133/R.23.12.1330/M.08.03.1915.

⁴¹ BOA, DH.i.UM.EK, 91/81, H.21.04.133/R.23.12.1330/M.08.03.1915.

⁴² BOA, DH.i.UM.EK, 91/81, H.21.04.133/R.23.12.1330/M.08.03.1915.

kalan Osmanlı Devleti, bu hüküm ile vergi denetimini kendi kontrolü altına almayı başarmıştır. Kanunun geçici maddesinde; “...iş bu kanun tarih ve neşrinde Memalik-i Osmaniye’de da’va vekâleti ve tababet ve eczacılık ve mühendislik ve mu’amelenin meslek ve sanatlarıyla iştigal ve mekteb-i küşad ve gazete ve mecmua-i neşr eyleyen hukuk mektebi kavanin ve nizamât-ı devlete ittiba’ şartıyla mahsusdur⁴³.” ifadesi ile Osmanlı topraklarında eczacılık, doktorluk, öğretmenlik meslek ve sanatlarıyla uğraşan, okul açan, gazete ve mecmua çıkaranların hakları, Osmanlı yasalarına bağlı olmak koşuluyla saklı kalacağı belirtilmiştir. Kanun-ı Muvakkat ile Osmanlı topraklarında yabancıların ayrı bir hukuk sistemine bağlı olmasından kaynaklanan çok hukukluluk karmaşası da ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde milli bir felaket sayılan kapitülasyonlar, uzun süre Mebusan Meclisinde tartışma konusu olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması Osmanlı Devleti’ne bu felaketten kurtulmanın yolunu açmıştır. Savaşın başlangıcında İttihat ve Terakki, kapitülasyonların kaldırılmasını bir zafer olarak karşılamıştır. Donanma Cemiyeti’nin bastırdığı el ilanlarına bakıldığında bu gelişme, halka verilen bir müjde ve ilk zafer sayılmıştır⁴⁴.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları Avrupa’da ve diğer ülkelerde milliyetçilik fikrinin etkili olduğu bir süreçtir. Öncelikle siyasal alanda etkisini hissettiren milliyetçilik fikri 20 yüzyılın başında ekonomik alanda da etkisini hissettirmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte savaşa katılan devletler milli ekonomilerini korumak amacıyla önemli tedbirler almışlardır. Savaşın başlaması güvenlik endişeleri ile ekonomik sorunları birleştirmiştir. 1914 yılının sonuna kadar İngiltere, Fransa, Rus İmparatorluğu ve Almanya kendi topraklarında yaşayan yabancıların ticari hayatını ve mülkiyetini kontrol altına almaya başlamıştır. İngiltere 5 Ağustos 1914 tarihinde yayınladığı Ticaret Beyannamesi ile yabancıların, mülklerini Birleşik Krallığa kaydettirmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bankacılık yapmalarını, mülk alıp satmalarını, yurtdışına para transferi yapmalarını yasaklamıştır. Aynı şekilde 4 Ağustos 1914’de Alman Parlamentosu, Federal Konseye her türlü ekonomik önlemi uygulamak için yetki vermiştir. 22 Ekim ve 26 Kasım tarihli Nizamnameler ile Alman Hükümeti yabancıların mülk satışını yasaklamış ve mülkiyet kaydını zorunlu hale getirmiştir. 22 Eylül 1914 tarihinde Rusya yabancıların, kiralama, mülk ve işletme edinmelerini yasaklayan bir kararname yayınlamıştır⁴⁵. Savaşın başlaması savaşa katılan devletleri, kendi sınırları

⁴³ BOA, DH.i.UM.EK, 91/81, H.21.04.133/R.23.12.1330/M.08.03.1915.

⁴⁴ Tunaya 1989, s. 346.

⁴⁵ Caglioti 2014, s. 4-14.

içinde yaşayan yabancıların hem ekonomik hem de hukuki durumlarını yeniden düzenlemeye sevk etmiştir. Bu durum güvenlik endişesi ile açıklanabileceği gibi aynı zamanda milli ekonomi anlayışının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

3. Kudüs'teki Yabancı Mülkiyete Yönelik Uygulamalar

Kudüs, üç ilahi din için önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan bir şehirdir. Tarih boyunca şehrin önemi, üç büyük din için önemli olan kutsal mabetleri barındırmasından kaynaklanmaktadır. Şehrin coğrafi konumu incelendiğinde, jeopolitik, stratejik veya ticari herhangi bir öneme sahip olmadığı görülür. Kutsallığından kaynaklanan öneminden dolayı şehir, tarih boyunca birçok devletin güç mücadelesine sahne olmuştur. Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Memlûklüler, Osmanlılar ve İngilizlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Kudüs şehrinde dört yüz yıllık hâkimiyet süreci ise 1517 yılında başlayıp 1917 yılında biten Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetidir. Dört yüz yıllık Osmanlı hâkimiyeti boyunca şehrin kutsallığından kaynaklanan öneminden dolayı, şehrin gelişimi ve korunması için önemli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti şehri muhafaza etmek için önemli düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum, 19. yüzyılda Avrupalı Devletlerin, Osmanlı topraklarındaki çıkar mücadelesi ile açıklanabilir.

19. yüzyılın başları Avrupalı devletlerin Kudüs'e duyduğu ilginin de artmaya başladığı bir dönem olmuştur. Avrupalı devletler, Osmanlı sınırları içinde yer alan ve üç din için de kutsal sayılan Kudüs şehrinde siyasi etkinlik kazanmanın yollarını aramaya başladılar ve bu nedenle şehir, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupalı devletlerin rekabet ettiği bir alana dönüştü. Şehirde siyasi etkinliğini ve nüfuzunu arttırmak isteyen Avrupalı devletler konsolosluklar açmaya başladılar. Kudüs'te konsolosluk açan ilk Avrupalı devlet 1839 yılında İngiltere olmuştur. Daha sonra 1842 yılında Prusya, 1843'de Sardunya ve Fransa, 1847'de Avusturya, 1854'de İspanya, 1856'da Amerika ve 1857'de Rusya tarafından konsolosluklar açılmıştır⁴⁶.

Avrupalı devletleri şehirde konsolosluk açmaya iten en önemli neden ise, Osmanlı topraklarında konsoloslukların geniş yetki alanına sahip olmasıdır. Çünkü konsolosluklar kapitülasyon anlaşmaları kapsamında kurulmuş ve bu anlaşmalar ile Osmanlı topraklarında adli, ticari ve siyasi yetkiler kazanmışlardır. Konsolosluklar aynı zamanda Osmanlı topraklarında yaşayan yabancıların koruyucusu durumundaydılar. Kudüs şehrinde de yetki alanı kazanmak isteyen ve şehirde yaşayan yabancıların koruyuculuğunu elde etmek isteyen Avrupalı devletler 19. yüzyılın ortalarından itibaren konsolosluklar açmaya başlamışlardır. Ayrıca 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin azınlık

⁴⁶ Avcı 2004, s.63,64.

isyanlarını engellemek amacıyla hazırlamış olduğu Tanzimat ve Islahat Fermanlarının bazı hükümleri ve hükümlere bağlı yapılan düzenlemeler yabancıların Osmanlı topraklarındaki etki alanının genişlemesine neden olmuştur.

Kudüs şehrinde de etki alanını genişletmek isteyen Avrupalı Devletler konsolosluklar aracılığı ile kendi kurumlarını ve binalarını oluşturmaya başlamışlardır. Geniş araziler satın alarak, bu araziler üzerine kiliseler, okullar, hastaneler ve daha birçok yapı inşa ettiler. 1859 yılında Sultan Abdülmecid tarafından Rusya'ya padişah ihsanı olarak hediye edilen arazi üzerine Rusya tarafından hastane, kilise, kente gelen Rus hacıların ikameti için yapılmış misafirhane, konsolosluk binası, konsolosluk hizmetine mahsus daireler ile bir park yapılmıştır. Avcı'nın ifadesi ile Moskofiye olarak adlandırılan bu yapı; "...mimari açıdan diğer Avrupa binalarını gölgede bırakacak kadar etkileyici bir kompleks..."⁴⁷ olarak tanımlamıştır. Bu da gösteriyor ki, Avrupalı devletler tarafından inşa edilen yapılar ve sahip oldukları arazi miktarı aynı zamanda onların şehirdeki etkinliğinin ve gücünün göstergesi sayılmaktadır. Ancak 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı topraklarında yaşayan yabancıların ve yabancı kurumların mülk sahibi olma hakkı yoktu. Bu hak 1867 tarihli *Tebaa-i Ecnebiye'nin Emlak İstimlakine Dair Nizamname* ile verilmişse de daha önce de belirtildiği üzere Sultan Abdülmecid tarafından Rusya'ya arazi hediye edilmesi veya Osmanlı tebaasından kişilerin adına kayıt yaptırılması örneklerinde olduğu gibi çeşitli yollar ile Osmanlı topraklarında mülk edinmişlerdir. 1867 tarihli nizamname ile yabancıları mülk edinmesi Osmanlı yasalarına bağlandığı gibi konsoloslukların denetimini de ortadan kaldırmış oluyordu. 1867 tarihli nizamnamenin ardından 1869 yılında Osmanlı Devleti ile Prusya arasında yapılan bir anlaşma ile Almanlara Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı sağlandı. Bunun üzerine Filistin'de 1871'de Sarona (Yafa Kuzeyi), 1872'de Emek Refaim (Kudüs'ün dışında, bugün Kudüs'ün bir semti), 1890'larda Walhalla (Yafa civarı) gibi Kudüs çevresindeki yerlerde Alman kolonileri kuruldu⁴⁸. 1898 Ekim'inde Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Kudüs ziyareti sonrasında Alman Dışişleri, kilise, okul, yetimhane gibi kurumlar için Kudüs ve Filistin'de arazi satın almalara başladı⁴⁹.

Görüldüğü gibi, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupalı devletlerin Kudüs'de mülk edinme, arazi sahibi olma ve bu yollarla etki alanlarını genişletme mücadeleleri hızlanmıştır. Bu durum onların şehirdeki gücünün göstergesi sayılacağından şehir ve çevresinde arazilerini genişletirken, diğer

⁴⁷ Avcı 2004, s. 71.

⁴⁸ Ortaylı 2008, s. 180-181.

⁴⁹ Ortaylı 2008, s. 93.

tarafından da dışarıdan yapılan göçler ile nüfus oranlarını da arttırmaya çalışmışlardır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı devletlerin etkisi ile Kudüs'e yönelik Yahudi göçlerinin arttığı görülmektedir. Tarihi seyri içinde değerlendirildiğinde, Avrupalı Devletlerin Kudüs ve çevresinde arazilerini genişletme çabalarının, ileride oluşturmak istedikleri Yahudi Devleti'nin zeminini hazırlamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Yahudilerin Filistin'de bir anavatanı sahip olma faaliyetleri, yani Siyonizm hareketi, 1880'lerde Rusya'da ortaya çıkan Yahudi aleyhtarlığı (anti-semitizm) karşısında Rusya Yahudilerinin Filistin'e göç etmek zorunda kalmaları ile başlamış ve Budapeşteli Yahudi gazeteci Dr. Theodor Herzl'in 1896'da yayınladığı *Yahudi Devleti* adlı eseriyle hızlanmıştır. Herzl 1897 de "Dünya Siyonist Teşkilatını" kurmuş ve Avrupa ve Amerika'daki nüfuzlu ve zengin Yahudiler, büyük devletler nezdinde teşebbüslerde bulunarak Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için çalışmışlardır⁵⁰. 1880'lerde Rusya'da yaşayan Yahudilerin Kudüs'e göç hareketinin ardından 1890'larda ikinci ve yirminci yüzyılın başında da üçüncü göç dalgası gerçekleşmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Kutsal Topraklardaki hâkimiyetini tehlikeye düşürebileceği endişesinden dolayı, Osmanlı Devleti Filistin'e yönelen Yahudi göçünü engellemek amacıyla birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Yayınladığı talimatnameler ile Yahudi göçlerine kısıtlamalar getirildiği gibi Filistin'e gelen Yahudi ziyaretçilerin giriş ve ikamet şartlarını da düzenlemek zorunda kalmıştır⁵¹. Bu durum Kudüs'te mülkiyet konusunun da ayrı bir hassasiyet kazanmasına neden olmuştur. Çünkü 1867 tarihli nizamname ile yabancı uyruklulara Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı tanınmış ve bu hak Kudüs toprakları için de geçerli olmuştur. Avrupalı devletlerin desteği ile şehirde artan Yahudi nüfusun mülk edinme çabaları Osmanlı Devleti'ni endişelendiren bir durum olmuştur. Bu nedenle Kudüs'te, yabancı uyrukluların mülk edinmelerine de bir takım sınırlamalar getirmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Yahudilerin Filistin'de yerleşmek için arazi satın almalarını 1883 yılında yayınladığı talimatname ile önlemeye çalışmıştır. Bu talimatname ile sadece Osmanlı tabiiyetindeki Yahudilerin emlak ve arazileri alım-satım hakkı muhafaza edilerek yabancı Musevilerin kurduğu şirketler ve yabancı uyruklu Yahudiler üzerine arazi kaydı yasaklanmıştır. 1893 yılında çıkarılan bir başka talimatname ile Osmanlı Devleti, yabancı uyruklu olan ancak eskiden beri Filistin'de ikamet eden Yahudilerin yeni göçmenler ile ilişkisi olmadığını gösteren bir belgeyi konsolosluklarına onaylatmak koşuluyla emlak

⁵⁰ Armaoğlu 2005, s. 199.

⁵¹ Avcı 2004, s. 78-80.

ve arazilerini tapuya kaydettirebileceklerini bildirmiştir⁵². Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan bu talimatnamelerde ki ortak amaç; misyoner örgütler tarafından desteklenen Yahudilerin mülk edinmelerini sınırlamaktır.

Ancak tüm bu düzenlemelere rağmen, sonradan Kudüs ve çevresine yerleşen Yahudilerin mülk edinmeleri engellenememiştir. Çünkü göçmen Yahudileri destekleyen Yahudi Kolonizasyon Derneği ve Siyon Âşıkları gibi örgütler, Osmanlı tabiiyetinde olan Yahudileri aracı olarak kullanmışlar ve bu örgütler, satın aldıkları arazilerin tapusunu Osmanlı vatandaşları adına yani bir takım “nam-ı müstearlar” adına kaydettirerek mülk edinmeye devam etmişlerdir⁵³. Ayrıca cemiyetler adına arazi kaydı yapamadıkları için din adamları veya konsolosluk memurları adına kayıt yaptırarak mülk edinmeye çalışmışlardır. Örneğin Kudüs de Beyt’ül-lahim’de Fransız rahiplerden Serrahibe Mani Filiynapere adına kayıtlı on beş dönümlük arazi üzerinde kilise, manastır gibi binalar inşa edilmiştir. Bu binalara ruhsat verilmesi de herhangi bir kanun veya nizamname ile değil ancak “irade-i seniyye” ile olmuştur⁵⁴.

19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupalı Devletlerin Kudüs ve çevresine olan ilgisinin artması bölgede yeni bir siyasi ve demografik durum ortaya çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ise şehir için bir dönüm noktası olmuştur. İngilizler Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması ile stratejik ve ekonomik öneme sahip Süveyş Kanalı’nı ele geçirdikten sonra Orta Doğu’da bir savunma hattı oluşturabilmek için uzun zamandır hedeflerinde olan Filistin üzerine harekâta geçmiştir. 2 Nisan 1917’de İngiltere savaş kabinesi, Murray’a Kudüs’ü ele geçirmesi emrini vermiştir. İngilizler, 17 Kasım 1917’de Yafa’yı işgal etmişler, 9 Aralık 1917’de de harekâtın ana hedefi olan Kudüs’ü ele geçirmişlerdir⁵⁵.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda hazırlamış olduğu talimatnameler ile yabancıların Kudüs’te mülk edinmelerini sınırlamaya çalışmış ve başaramamışsa da, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması Osmanlı Devleti’ne bu fırsatı vermiştir. 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere kapitülasyonları tek taraflı olarak iptal ettiğini açıklayan devlet,, yabancı kurumlarının ve yabancı uyrukluların mülkiyet denetimini ele geçirmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Kudüs ve çevresine yönelik göçler nedeniyle şehrin demografik yapısı değişmiştir. Birinci Dünya Savaşının başlayacak olması nedeniyle şehrin güvenliğini sağlayabilmek için, Osmanlı Devleti öncelikle şehirdeki Yahudilerin nüfus tespitinin yapılmasını istemiştir. Özellikle

⁵² Avcı 2015, s. 398.

⁵³ Avcı 2015, s. 398.

⁵⁴ BOA, MV, 235/132, H.29.07.1332/R.10.04.1330/M.23.06.1914.

⁵⁵ Karakaş 2016, s. 480-484.

savaş halinde olduğu devletlere mensup Yahudilerin sınır dışı edilebilmeleri için sayılarının özenle tespit edilmesinin gereği Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından bildirilmiştir⁵⁶. Ancak şehri terk etmek istemeyen yabancı uyruklular Alman tebaası olarak kayıtlarını yaptırmaya çalışmışlardır. Bu durumu haber alan Osmanlı Devleti, kayıtların özenle yapılmasının önemini Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığına bir telgraf ile bildirmiştir⁵⁷. Almanya üzerine kayıt yaptırmalarının sebebi ise; Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile müttefik devlet olmasıdır. Sınır dışı edilmeler ise sadece muhasım devlet vatandaşlarına uygulanmaktadır. Osmanlı Devleti savaş başlamadan ve henüz savaşın başında şehirde bulunan muhasım devlet tebaasının sayısını her ne kadar tespit etme çabasında olmuşsa da, bunun tam anlamıyla başaramadığını savaş başladıktan birkaç yıl sonraki Babiâli ile Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı arasındaki yazışmalardan anlaşılmaktadır⁵⁸.

Henüz Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti ile muhasım durumda olan devletler, Kudüs de yaşayan yabancı uyruklular aracılığı ile edindikleri arazileri ve kurumları için endişelenmeye başlamışlardır. Bunun için kişiler üzerine yaptırdıkları kayıtlarını cemiyetler üzerine yaptırmak için Osmanlı Devleti'ne başvurmaya başlamışlardır. Kudüs'te bulunan İngiliz Cemiyeti, Kudüs ve Akka civarında yer alan topraklarını cemiyet adına kaydettirebilmek için İngiliz konsolosluğu aracılığı ile Kudüs Mutasarrıflığına şu yazı ile başvuruda bulunmuşlardır; “...*Hayfa kazasında mübayaa ve iştira edilip muharrerü's-sami zevat-ı uhdelerinde bulunan hane ve arsalar ile arazinin mezkûr cemiyet rıyaseti namına tashih kayıtları ile senetlerinin itası hakkında İngiltere Sefaretinin mukaddema vuku bulan iltimasa binaen...*”⁵⁹. Burada dikkat çeken önemli husus ise; daha önce de belirtildiği gibi yabancı uyrukluların konsolosluklar aracılığıyla ve kişiler üzerine kayıt yaptırarak mülk edindiklerinin belirtilmesidir. Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kaldırmaktaki önemli amaçlarından bir tanesi de konsoloslukların bu konudaki ayrıcalıklı durumunu sonlandırarak, yabancıların mülkiyet durumlarının denetimini ele geçirmek istemesidir. Ancak Kudüs'de mülk sahibi olmak önemli varlık ve güç sembolü sayıldığından -her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından yabancıların mülkiyet haklarını sınırlayan ve düzenleyen bir takım nizamnameler hazırlansa da- şehirde yer alan Avrupalı devletlerin desteği ile kurulan yabancı cemaatlerin birbirleri ile olan toprak mücadelesi uzun yıllar devam etmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupalı devletlerin

⁵⁶ BOA, DH. ŞFR., 54/220, H.15.08.1333/R.15.04.1331/M.28.06.1915.

⁵⁷ BOA, DH.EUM.ŞB., 4/45, H.07.01.1333/R.12.09.1330/ M.25.11.1914.

⁵⁸ BOA, DH. ŞFR.74/52, H.12.05.1335/R.06.01.133/M.06.03.1917.

⁵⁹ BOA, MV, 234/124, H.16.05.1332/R.30.01.1330/M.12.04.1914.

bölgede yeni hedefler belirlemesi rekabeti arttıran önemli bir etken olmuştur. Savaş sırasında da bu rekabetlerinin devam ettiğini görebilmekteyiz. Bu mücadele içerisinde Osmanlı Devleti'nin şehirdeki yabancı mülkiyetini kontrol edebilmesi de 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere kapitülasyonları iptal etmesi üzerine sağlanabilmiştir. Kudüs'te bulunan Şeria Nehri civarındaki Rus Patrikliğine ait dört bin beş yüz dönümlük arazi hiçbir zaman satılmamak üzere padişah tarafından vakfedilmiştir⁶⁰.

1 Ekim 1914 tarihli kapitülasyonların iptal edildiği talimatname de yabancılara ait olan din, eğitim ve sağlık kuruluşlarına düzenlemeler getirilmiş ve bu düzenlemelere uygun olmayan okulların kapatılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Kudüs'te yer alan yabancılara ait kurumların denetimi de Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Örneğin, Selahaddin Eyyubi tarafından medrese olarak inşa ettirilen ancak ilerleyen zamanda Fransa'nın kullanımına bırakılan bir yapının, savaşın başlaması ile birlikte tekrardan medreseye dönüştürülmesine karar verildiği görülmüştür⁶¹.

Kudüs sancağı dâhilinde Trapist rahipleri adına kayıtlı el-Katron manastır ve ziraat kurumları ile muhasım devletler tebaasına ait bütün kurumların Meclis-i Vükela kararınca kapatılarak Osmanlı Ziraat Tatbikat Mektebi'ne dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Bu karar Kudüs Mutasarrıflığına bildirilmiş ve Kudüs-ü Şerif Ceride-i Resmîyesi'nde 27 Haziran 1331 tarihinde yayınlanmıştır⁶². Osmanlı Devleti tarafından alınan bu karara Avrupalı devletler tarafından itirazlar olmuştur. Ancak bu uygulamanın gerekçeli kararı konsolosluklara bildirilmiştir:

“...düvel-i muhasamaya ve teb’asına müteallik-i umura mütedâ’ir meclis-i vükela mukarreratını havi olub 3 Teşrinisani sene 1330 tarihli tezkere-i samîyye ile tebliğ olunan zabıtnamenin on sekizinci bendinde “düvel-i muhasamaya veya teb’asına mensub bi’l-umum müessesat-ı tedrisiyye ilga ve tahliye ve binaları icabına göre hükümetçe isti’mal edilecek ve erkân ve müstahdemine memleket haricine ihraç olunacaktır. Müessesat-ı saireden yalnız külliye ve hastahane ve etyamhaneler bu hükümden müstesna olub külliyeler kemâ-fis-sabık ibadata hazır olacak ve etyam-hane ve hastahaneler hükümet-i seniyye tarafından doğrudan doğruya veya bi’l-vasıta idare edilecektir” denildiği cihetle el-katrundaki manastır ve ziraat mektebinin ilga ve tahliye ve binalarının icabına göre hükümetçe isti’malinde ve bu mekteb ile müessesenin Osmanlı ziraat mektebine tahvile mani ve mahzur bulunmadığı ve mabed altında ise külliye ve mu’ayehanenin de hükümet-i seniyye tarafından doğrudan

⁶⁰ BOA, MV., 241/154, H.24.11.1333/R.20.07.1331/M.03.10.1915.

⁶¹ BOA, DH. ŞFR., 49/63, H.02.03.1333/R.05.11.1330/M.18.01.1915.

⁶² BOA, DH. EUM. ŞB., 19/20, H.19.01.1334/R.14.09.1331/M.27.11.1915.

*doğruya veya bi'l-vasıta idare edilmesi ma'a-sakıyye alakadarat muhafaza hukukları için me'murin mahalliyeye ve müraca'at idebileceklerinden İspanya sefaretinin müdahale-i resmiyesi şâyân-ı kabul olmamakla...*⁶³”

Hariciye Nezareti tarafından İspanya konsolosluğunun itirazına verilen cevaptan da anlaşıldığı üzere; Osmanlı Devleti'nin savaş durumunda olduğu devletlerin eğitim kurumlarına doğrudan el koyabileceği, binalarını gerektiği durumda kullanabileceği, çalışanlarını da sınır dışı edebileceğini sağlayan yasal düzenlemeleri mevcuttur. Yabancılar a ait kurumlardan sadece dini kurumların ibadet serbestliğinin devam edebileceği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti bu düzenlemeler ile kendi sınırları içinde bulunan yabancı kurumları denetim altına almayı amaçladığı gibi konsoloslukların kurumlar üzerindeki denetim yetkisini de ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak Kudüs, demografik yapısından kaynaklanan hassasiyetinden dolayı bu durumun uygulanması ve elçiliklerin hukuki yetkilerinin sonlandırılması zorlukla sağlanabilmiştir. Fransızlar tarafından da kurumlarına el konulması, tahliye edilmesi ve çalışanlarının sınır dışı edilmelerine yönelik girişimlere itirazlar olmuştur. Bu itirazını, Birinci Dünya Savaş öncesinde Osmanlı Devleti ile yaptığı imtiyaz anlaşmalarına aykırı olduğu gerekçesini öne sürerek gerçekleştirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti de kapitülasyonların iptal edildiğini ve bu nedenle el koymaların meşru olduğunu bildirmiştir⁶⁴. Nitekim bu minvalde, Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa tarafından Rum cemaatine ait manastırın Müslüman okuluna dönüştürüldüğü bildirilmiştir⁶⁵.

İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na ittifak devleri ile birlikte katılması üzerine Osmanlı Devleti muhasım devlet kurumları için uyguladığı kararları, İtalya için de uygulamıştır. Bunun için İstanbul, Antalya, İzmir, Yafa, Kudüs ve Beytüllahim'de Osmanlı memurlarınca denetim altına alınan İtalyan kurumlarında bulunan eşyaların maarif, sıhhiye ve askeriye verilmesi ve el konulan müesseselerin kullanım şeklinin tespiti için bir komisyon oluşturulmuş ve komisyon tarafından görülen lüzum üzerine Kudüs ve Yafa'da bulunan iki İtalyan İnas Mektebi'nin ordu tarafından kullanılmasına karar verilmiştir⁶⁶.

Avrupalı Devletlerin 19. yüzyılın sonlarından itibaren Ortadoğu topraklarında yeni hedefler belirlemeleri ve yer yer Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu da yer alan topraklarını işgal etmeleri Birinci Dünya Savaşı'nın başında da Osmanlı Devletini endişelendiren bir durum olmuştur. Bu nedenle savaşın henüz başlarında ve kapitülasyonların kısa bir süre önce kaldırıldığı bir

⁶³ BOA, DH. EUM. ŞB., 19/20/5, H.19.01.1334/R.14.09.1331/M.27.11.1915.

⁶⁴ BOA, DH. EUM. ŞB., 19/20/13, H.19.01.1334/R.14.09.1331/M.27.11.1915.

⁶⁵ BOA, DH. EUM. ŞB., 19/20/17, H.19.01.1334/R.14.09.1331/M.27.11.1915.

⁶⁶ BOA, DH. EUM. ŞB., 34/37, H.26.05.1335/R.20.01.1333/M.20.03.1917.

ortamda, Ortadoğu topraklarında uygulamalara başlamıştır. Dâhiliye Nezareti, 25 Eylül 1914 tarihli bir telgraf ile Halep ve Beyrut Vilayetleri ile Kudüs Mutasarrıflığında bulunan ecnebi postanelerinin kapatıldığı ve Rusya tebaasından alınan vergilerin yükseltildiğini bildirmiştir⁶⁷. Özellikle posta teşkilatı için uygulamanın erken başlaması güvenlik endişesi nedeniyle değerlendirilebilir. Çünkü savaş sırasında bölgenin güvenliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Posta teşkilatı imtiyazlı devletler tarafından kurulduğu için Osmanlı Devleti'nin gelen paketleri açıp denetleme yetkisi bulunmamakta ve gümrük vergisi talep edememektedir. Bu durum zararlı yayınların Osmanlı topraklarına girmesine, iç güvenliğin tehlikeye düşmesi gibi gelişmelere yol açmaktadır. Bu nedenle kapitülasyonların resmen kaldırılması ile birlikte Kudüs'te postanelerin kapatılması ve gelen paketlerin geri gönderilmesi işlemleri hızlandırılmıştır. *"Kapitülasyonların lağvı üzerine burada ecnebi postalarının seddi ve kutularının def'i mu'amelesi kemal-i muvafakatla icra edilmiş..."*⁶⁸ telgrafı ile Kudüs'te bulunan postanelerin kapatılmaya başlandığı İstanbul'a bildirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin almış olduğu kararın yabancı devletlere bildirilmesi ile Kudüs ve çevresinde bulunan postaneler de kapatılmıştır. Yafa'da bulunan yabancı postaneleri kendileri tarafından kapatılmış, levhalar ile posta kutuları kaldırılmıştır. Rus ve Fransızların Yafa'da posta şubeleri bulunmamakta, vapur acentelerinin bir odasında işlem yapmaktaydılar. Bu odalarda bulunan malzemeler de Osmanlı Devleti memurları tarafından el konularak denetim sağlanmıştır⁶⁹.

Osmanlı Devleti postaneleri kapatma uygulamasını sadece muhasım durumunda bulunduğu devletlere uygulamamıştır. Kapitülasyon anlaşmaları yoluyla elde ettikleri imtiyazlar ile posta taşımacılığı yapan tüm Avrupalı devletlere de denetim uygulanmıştır. Kudüs'te bulunan postanelerin kapatılması gerekliliği İtalya, Rusya ve Fransız konsolosluklarına bildirilirken müttefik olduğu Almanya ve Avusturya'ya da bildirilmiştir⁷⁰. Görülüyor ki; Kudüs'ün demografik yapısından kaynaklanan hassasiyetinden dolayı taşıma ve iletişim konusuna ayrı bir özen gösterilmiştir. Ayrıca, şehirde yer alan misyoner kurumların varlığı bu durumun hassasiyetini daha da arttırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın, Osmanlı Devleti için ortaya çıkardığı en önemli fırsat kapitülasyonların kaldırılması ve yabancı mülkiyetinin denetim altına alınmasıdır. Bu uygulama özellikle, Avrupalı Devletlerin uzun yıllardır

⁶⁷ BOA, DH. EUM. KLU., 3/2, H.05.11.1332/ R.12.07.1330/M.25.09.1914.

⁶⁸ BOA, DH. EUM. KLU., 3/2/3, H.14.11.1332/R.21.07.1330/M.04.10.1914.

⁶⁹ BOA, DH. EUM. KLU., 3/2/4, H.14.11.1332/R.21.07.1330/M.04.10.1914.

⁷⁰ BOA, DH. EUM. KLU., 3/2/6, H.14.11.1332/R.21.07.1330/M.04.10.1914.

hedefinde yer alan ve kutsallığı ile büyük önem taşıyan Kudüs şehrinin güvenliğinin sağlanması açısından büyük öneme sahiptir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde mülkiyet hakkı, İslami hukukun esaslarına göre belirlenmiş ve bu nedenle yabancı uyruklulara Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı verilmemiştir. Ancak çeşitli yollarla yabancı uyruklular Osmanlı topraklarında mülk edinmişlerdir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler ile yapılan imtiyaz anlaşmaları ile konsoloslukların hukuki yetkilerinin artması üzerine yabancı uyruklular eğitim kurumları, postaneler, dini kurumlar ve şirketler aracılığı ile mülkiyet haklarını genişletmişlerdir. 19. yüzyılda ortaya çıkan azınlık ayaklanmalarını engellemek amacıyla hazırlanan Islahat Fermanı'nda yabancı uyruklulara resmen Osmanlı topraklarında mülk edinebilecekleri vaat edildiği için 1867 tarihli Tebaa-i Ecnebiye'nin Emlak İstimlâkine Dair Nizamname hazırlanmıştır. Bu nizamname ile Osmanlı Devleti her ne kadar konsoloslukların müdahalesini engellemeye çalışsa da imtiyaz anlaşmalarının varlığı bu duruma engel olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması Osmanlı Devleti'ne yabancı mülkiyeti üzerinde denetim sağlaması için fırsat tanımıştır. 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere hazırlanan talimatname ile kapitülasyonların resmen kaldırıldığı açıklanmıştır. Osmanlı Devleti, ancak bu yolla yabancı uyrukluların mülkiyetleri üzerinde denetim sağlayabilmiştir. Bu durum Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile sona ermiştir. Kapitülasyonları tamamen kaldırılması ancak Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanması ile gerçekleşmiştir.

Kudüs geçmişten günümüze, birçok farklı dinden insanın bir arada yaşadığı özel bir şehirdir. Her bir topluluğun şehirde kendisini var etme çabası üzerine birbirinden farklı dini, sosyal, kültürel içerikli mimari yapılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu var olma ve siyasi gücünü kanıtlama çabası, şehirde mülkiyet mücadelelerinin yaşanmasına neden olmuştur. Dört yüz yıllık hâkimiyeti boyunca Osmanlı Devleti bu mücadeleyi hazırlamış olduğu çeşitli nizamnameler ile kontrol etmeye çalışmıştır.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Babıâli Evrak Odası (BEO), 4309/323157, 4314/323550, 4329/324610, 4320/323957.
- Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH.EUM.ŞB), 4/45, 19/20, 34/37.
- Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umumi, (DH.EUM.KLU), 3/2.
- Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH.HMŞ), 9/74.
- Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.U.M.EK), 90/18, 89/19, 91/45, 91/81,
- Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi, (DH. ŞFR.), 54/220, 74/52, 49/63.
- Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), 72/22.
- Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 236/78, 235/132, 234/124, 241/154.

b. Araştırma ve İnceleme Eserler

Akyüz 2011	Yahya Akyüz, <i>Türk Eğitim Tarihi</i> , Pegem Akademi, Ankara.
Armaoğlu 2005	Fahir Armaoğlu, <i>20. Yüzyıl Siyasi Tarih</i> , Alkım Yayınları, İstanbul.
Avcı 2004	Yasemin Avcı, <i>Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)</i> , Phoenix Yayınevi, Ankara.
Avcı 2015	Yasemin Avcı, Yasemin Avcı, “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Filistin’in Limanı Yafa: Bir Çatışma ve Rekabet Odağı”, <i>Tarih İncelemeleri Dergisi</i> , XXX/2, 2015, 385-411.
Barkan 1960	Ömer Lütfi Barkan, “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”, <i>Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I</i> , Gözlem Yayınları, İstanbul.
Caglioti 2014	Daniel L. Caglioti, “Property Rights and Economic Nationalism”, <i>1914-1918 International Encyclopedia of the First World War</i> , Germany.
Chiha 1967	Nedjib H. Chiha, Çeviren; Halil Cin, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu”, <i>Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi</i> , C. 24, s. 248-274, Ankara.
Ergin 1995	Osman Nuri Ergin, <i>Mecelle-i Umur-ı Belediye</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
Fayda 2013	Fayda, “Zımmi”, <i>İslam Ansiklopedisi</i> , C. 44, s. 428-434.
İnalçık 2000	Halil İnalçık, “İmtiyazat”, <i>İslam Ansiklopedisi</i> , C.22, s. 245-252.
Karakaş 2016	Nuri Karakaş, “Hedef Kudüs: İngiliz Askeri ve Siyasi Stratejisinde Filistin Harekâtı”, <i>Tarih İncelemeleri Dergisi</i> , XXXI/2, 471-487.

Osmanlı Kudüs 'ünde Savaş Yıllarında (1914-1918) Mülkiyet Hakkı

- Kazgan 2002 Gülten Kazgan, *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kenanoğlu 2006 Macit Kenanoğlu, “Mülk”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, s. 540-541.
- Kili 2000 Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri Sened-i İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Koçak 1985 Cemil Koçak, “Tanzimat’tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, s. 485-494, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Konan 2006 Belkıs Konan, *Osmanlı Devleti’nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kurt 2013 Yılmaz Kurt, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancıların Taşınmaz Edinimi ile ilgili Düzenlemelerin Gerekeçleri, Kapsamları ve Uygulamaların İncelenmesi: Tarihsel Değerlendirme”, *Türkiye’de Yabancıların Taşınmaz Edinimi ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi*, TÜBİTAK-KAMAG 110G020 Kodlu Proje, Ankara.
- Mardin 1985 Şerif Mardin, “Tanzimattan Cumhuriyete İktisadi Düşüncenin Gelişimi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, s. 618-634.
- Ortaylı 2008 İlber Ortaylı, *“Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Pamir 2002 Aybars Pamir, “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 2, s. 80-119, Ankara.
- Toprak 1995 Zafer Toprak, *Milli İktisat Milli Burjuva*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tunaya 1989 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Düstur

- Tebe’a-i Ecnebiye’nin Emlak İstimlâkine Dair Nizamname, C. 1, 1. Tertip, s. 230-236.
- İmtiyaz-ı Ecnebiye’nin İlgaı Üzerine Ecanip Hakkında İcra Olunacak Muameleye Dair Talimatname (I. Kısım), C.6, 2.Tertip, s. 554-560.
- Memalik-i Osmaniye’de Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezâifine Dair Kanunu-u Muvakkat, C.7, 2. Tertip, s. 458-464.

SUMMARY

The Ottoman Empire generally acted on the principles of Islamic law. Apart from this limitation of religious law, the state also imposed restrictions on property acquisition by foreigners. The legal regulations enabling foreigners to buy property in the Ottoman lands were carried out in the 19th century. Nonetheless, since the foundation of the Ottoman Empire, foreigners looked for various ways of buying property in Ottoman lands. One of the ways that foreigners followed on the issue of acquiring property was the buying the property through an alias, in other words, the actual name of the purchaser was concealed, instead an Ottoman citizen was shown to purchase the property. As the person, in whose name registration was made during the title deed procedures, could be Muslim as well as a non-Muslim Ottoman citizen. However, the most important development that allowed foreigners to establish institutions in Ottoman territory and acquire property by this way was the law of capitulation. Despite the fact that there was no regulation for property acquisition by foreigners in the capitulation law, states which obtained capitulations rights, established a number of institutions in the areas of health, education, communication, finance and judiciary and created ownership of property by taking advantage of the concessions granted to them.

The expansion of the fields of activity of the foreigners in the Ottoman Empire took place especially in the 19th century and there are various reasons for this. The first of these; the rebellion of minorities against the Ottoman Empire with the influence of the idea of nationalism and the granting of new rights to minorities by the Ottoman Empire in order to repress these revolts. The second is the dependence of the Ottoman Empire on Western States for reasons such as foreign debts. In order to get rid of these economic and political woes, the Ottoman Empire prepared the Imperial Edict of Reorganization and the Edict of Reform in 1856. Due to the commitments given to the minorities and foreigners in these edicts, a number of legal regulations were enacted and these regulations led to the expansion of the fields of activity of foreigners in the Ottoman Empire.

The most important mean for this expansion was the regulation of 1867 called “Tebea-i Ecnebiyye’nin Emlâk İstimlâkına Dair Nizamname”, before its promulgation, the foreigners living on the ottoman territories did not have right to purchase the real estate property. According to the 110th article of the Ottoman Land Code of 1858, which was the main regulation that determined landownership of the era, not only the lands belonging to an Ottoman subject could not be transferred to his foreign child, mother or father, but also foreigners did not have a title deed right. These decrees were a natural outcome of the practice of religious principles. For a long time, religious decrees in the Ottoman Empire hindered foreigners from acquiring property in Ottoman lands. The property rights of the foreigners who became property owner in various ways were drawn up by the regulation dated 1867. Benefiting from this regulation, foreign states bought lands on the behalf of individuals to establish institutions such as school,

churches, hospitals, and companies on these lands. Consequently, the fields of activity of foreigners expanded from the second half of the 19th century. Starting with the capitulations, , as well as with the subsequently issued regulations, the expansion of the fields of activities of foreigners on the Ottoman lands was very detrimental to the Ottoman Empire in many areas.

The commencement of the First World War was an opportunity for the abolition of the capitulations. The Ottoman Empire, which took advantage of the turmoil on the entry of European states into the war, decided to unilaterally abolish the capitulations. With the promulgation of an imperial prescript on 8 September 1914 concerning the abolition of İmtiyaz-ı Ecnebiye (Capitulations) it was declared that all financial, judicial, and administrative concessions, defined as capitulations, abolished, the relations with the foreigners would be regulated in accordance with the principles of international law and this decree would be put into effect from 1 October 1915.

Jerusalem which was one the most important Ottoman territory for many foreign states was also at the heart of the struggle for property acquisition by foreigners. The most important reason for this was due to Jerusalem containing the holy shrines which are important for the three great religions. When we examine the geographical location of the city, we can also concur that that the city did not have any geopolitical, strategic or commercial significance. The city, due to its importance arising from its sanctity, had been the setting for a power struggle of many states throughout history and was under the rule of Umayyads, Abbasids, Fatimid, Mamluks, Ottomans and British. The four hundred years long Ottoman rule in Jerusalem started in 1517 and lasted until 1917. During its four hundred years of rule, the Ottoman Empire placed great importance to the sanctity of the city and brought about many activities for the development and protection of the city. Especially from the 19th century onward, the Ottoman Empire had to make important regulations in order to secure the city.

From the beginning of the 19th century, the interest of the European States towards Jerusalem began to grow. The European States started to seek ways of gaining activity in the city of Jerusalem, which was located within the borders of Ottoman Empire and considered sacred to the three religions, and for this reason, the city turned into an area where the European states competed from the middle of the 19th century. The European States which wanted to increase their political activity and influence commenced to establish consulates. The first European State that opened a consulate in Jerusalem (1839) was Britain. Afterwards, the consulates were opened by Prussia (1842), Sardinia and France (1843), Austria (1847), Spain (1854), America (1856) and Russia (1857). European states that wanted to expand their area of influence in the city of Jerusalem had started to constitute their own institutions and buildings through consulates. By purchasing large lands, they constructed churches, schools, hospitals and many more buildings on these lands.

The struggle of European States, in the middle of 19th century, to purchase property, be landowner and expand their sphere of influence through this way gained speed. Since this situation would be simply regarded as a sign of their power in the city, on the one hand they expanded their lands in the city and around the city and they tried to increase their population rate in the city through the policy of migration and

resettlement of their citizens. One can conclude that Jewish immigration towards Jerusalem increased with the influence of European States from the end of the 19th century. Considering in its historical course, one can argue the efforts of the European States to expand their land in Jerusalem and the surrounding area intended to set the stage for the Jewish State they wanted to establish in the future.

The Ottoman Empire attempted to limit the acquisition of property of foreigners in Jerusalem through the drafted instructions in the 19th century, but the empire hardly achieved this. The commencement of the First World War gave Ottoman Empire a new opportunity with regards to applicability of this policy. Hence, the Ottoman Empire, which announced that it abolished the capitulations unilaterally effective as of 1 October 1914, seized the ownership control of the foreign institutions and foreign nationals.